De Ludis tum publicis, tum privatis mittodus.

Ludus, gioco vulgò dictus, est contentio fortunae, et ingenij inter duos, et plures. inventus est, teste Anacarsi Scytha, ob recreationem, et animi delectationem, et ob negotia severa, quae maximè indigent animi recreatione in aliqua honesta voluptate, sive sit publicus, sive privatus. Horum ludorum, quidam sunt vid.

Publici inventi ob laetitiam, et recreationem popularem, qui quidem ludi, ut inquit Cic. primo de legib., fuere sic ordinati. ludi publ. quod sine curriculo, et sine corporum certatione popularem laetitiam cantu, et fidibus, et tibijs moderanto. idem Cicero in oratione pro Murena vocat inssim... mam illam legem, quae versatur circa magnificientiam ludos laudans summopere L. Othonem ordinis equestris, qui quidem restituit illos suo honori ~~et~~ ut multitudini consuleret videndi eos, et ideo Jure civili sunt permitti ludi honesti. Publici, vid. Privati. D.

Celebratissimi illi quattuor, nempe Olympij, Pitici, Nemei, Istmici, in quibus premia, et honores constituebantur victoribus, et fiebant in honorem Pelopis, Apollinis, Archemori, filij Lygurgi, et Polemonis, quamvis Statius in Thebaidis dicat Olympicos, et Istmicos celebratos in honorem Jovis, et Neptuni

Panatenei celebrati Athenis in honorem Minervae, teste Platone in Parmenide.

Aeaci ludi fiebant apud Eginam

Marathonei celebrati ob causam Tauri occisi à Theseo.

Heraclei celebrati Thebis

A.

Ludorum publ. vid potius spectaculorum genera instituta fuere à Romanis, ut recrearent plebem, et cives et accenderent eos ad suscipienda vulnera bellicosa, et mortem, et ut excitarent eos ad laudem et amorem, et desiderium victoriae.

427

© C&S Collezione Ciompi&Seville

vide pag. 19.

Ludus Anseris vulgò il gioco dall'occa, mihi visum est hoc loci
inter ludos tesserarum, seu talorum describere, cum in eo uta=
mur tesseris duabus, qui quidem ludus quamuis duabus utatur
tesseris, ingeniosus tn. est, ^ nec illicitus, sed iucundus, et volup=
tatis causa inventus. in primis quidem scire oportet, qui vult
hoc ludo ^ubi quod assumendæ sunt duæ tesseræ punctis signatæ
ab omni latere, postea ex porrectis digitis in micatione conspi=
citur, ^at quem ultimus pervenit numerus, debet ille primo tesse=
ras iaculare in tabulas, et deponere pretium, et nummos, quos
constituere volunt. in primis ergo ejicit duas tesseras. deinde
numeratur numerus, qui factus est ex duabus tesseris. nume=
rus aut in alveo huius ludi incipit ab uno usque ad
sexagesimum tertium, et hic numerus totus ordinatur circu=
circa successive in duabus spiris cochleatim perveniens
ad portam ^viridarij ubi est numerus climatericus sexagesimus tertius,
et singuli numeri interclusi sunt inter duo balaustria
seu columnas. qui vero incipit, enumerat puncta quæ sunt
iacta in duabus tesseris et supra illum numerum ponit
signum suum, vel monetam, vel quid aliud, ab alijs differens,
ut cognosci possit, ne fiat confusio, et postea adversarius,
sive adversarij alternatim procedunt.

[margin: ^quoad eius inventorem, sed in sola fortuna, et sorte consistit]

[margin: Ludorum privatorum differentiæ.]

2. ~~qu sed~~ cum hic ludus constet ex numeris a primo usque
ad sexagesimum tertium, est divisus per novem, et qui
ejicit novem, (quod dupliciter fieri pot. in duabus tesseris
reputa ex tribus et sex, et ex quatuor et quinque) et cum
nullus ludentium sistere possit ^in primo ictu supra numerum nonum, ubi
est anser, quia primo ictu ingredi posset ad viridarium
anseris, et vincere oia; propterea, ut huic consulerent, ne
tam citò pervenire possint ad portam, qui iactans tesseras

[margin: Anser in singulis 9. collocatur.]

C&S ©Collezione Ciompi&Seville

facit numerum nonum per tres, et sex, accedit statim ad numerum viginti sex, ubi sunt depictæ tesseræ duæ notatæ eo numero trium, et sex, et illic sistit: qui vero iaculatur in tesseris quinque, et quatuor statim portat suum signum, seu numum ad quinquaginta tria, ubi signatæ sunt duæ tesseræ eo quinque, et quatuor.

C&S ©Collezione Ciompi&Seville

3.° Non ita facile ingreditur hoc viridarium ob multa impedimenta, quæ ludentibus ~~sæ~~ offecunt. et in primis quidem, est numerus decimus nonus, ubi est ~~cas~~ caupona, in quam cauponam si quis ludens ingrediatur, ultra illud quod ipse in principio ludi posuit, totidem est deponere debet tantum pacta ludentium; ~~et~~ illic tandiu maneret, donec quilibet una vice tantum suas iaculatus fuerit tesseras, nisi forte aliquis ludens ad eundem locum perveniret, quia tunc ex caupona, qui primus erat in caupona, revertitur ad locum illius qui eum extraxit, utputa si ille, qui extraxit in caupona existentem, fuisset in numero octavo, in eundem numerum ibit, ille qui erat in caupona.

Caupona ubi.

Ludorum priuatorum differentiæ.

4.° Si quis ~~quis~~ vero in iactu tesserarum fecerit numerum, in quo esset anser non potest ibi sistere, idcirco iterum numerus extractus numeratur, et si forte fortuna ~~ad numerum tesserar~~ perveniat ad numerum, ubi sit anser, iterum numerare oportet numerum extractum toties quoties invenit

locum

locus, seu numerus ubi non sit anser, [et illic sistere] exempli
causa. Si quis esset in numero quaternario,
et iecisset [quinque] ~~quatuor~~, iret ad nonum, sed quia
ibi est anser, oportet ire per illum quinarium
ad decimum quartum, et quia ibi est anser,
idcirco iterum numerare oportet illum quinarium
numerum, et ita ibit ad decimum nonum. Sed
quia decimus item nonus est caupona, in qua
necesse esset sistere donec quilibet una vice tesse=
ras iecisset, ut supra dictum est, nisi ab alio extra=
heretur sub conditione superiore, propterea
quidam ut fugiant cauponam ita agunt. cum
Ludorum privatorum pervenerunt ad decimum quartum numerum
differentiae. duplicant quinarium, ubi est anser secundus,
et [struck] sic pervenit usque ad vigesimum quartum
1. ubi nullus est anser. et in hoc duplici modo
servare oportet conditionem inter eos pactam.

5 Si ludens pervenerit ad numerum quadrage=
Labirinthus ubi. simum 2um, ubi est labirinthus, solvit, et depo=
nit iterum totidem, quot in principio ludi depo=
suit.

6 Si quis postmodum pervenerit ad quinqua=
Mantica, seu valisia gesimum 2um, ubi est mantica, seu valisia dicta,
ubi. (unde fortasse natum est proverbium illud, tu sei
in valisa) ibi sistit. hic locus appellatur et car=
cer. et ibi manet miser ludens illic firmatus,

C&S ©Collezione Ciompi&Seville

done alter ludentium sorte in eius locum succe-
dat, reijciens eum in numerum, et locum suum.
preter id, qui peruenit ad numerum. 58. ubi
Mors ubi. est mors, soluit ordinarium pactum, ut in prin-
cipio ludi soluerat, et perdit totum illum numerum,
denuo incipiens à capite.

preter id si quis esset in aliquo numero, et
idem numerus iactus sit ab alio, factus ille, qui
fecit eundem numerum, ingreditur in locum
ubi erat alter, et ille qui eiectus est, retro-
greditur in illum locum, ubi erat ille qui eum eie-
cerat.

C&S ©Collezione Ciompi&Seville

multi sunt, qui hanc consuetudinem sequuntur
Ludorum priuatorum differentiae. quod qui expulsus est ex suo numero, debet
soluere aliquid, et illud, quod soluit, uel
soluit ei, qui in eius locum succedit, uel ponit
supra montem ubi sunt oēs pecunie. et que
deposita sunt in monte lucrabitur ille, qui
primo ingreditur uiridarium, ubi est numerus
63. quoniã qui uadit ad dictũ numerum finit
ludum. et iterum postea incipitur ludus ab illo-
met qui uicit, et quisque ludentium iterum portio-
nem suam inter eos conuentam deponere debet. et qui
transgredietur numerum. 63. reuertitur sursum-
ue retro, et si peruenerit in reditu ubi sit anser,
iterum per totidem numeros, quot extraxit, retro
redibit donec inueniat locum ubi non sit anser.

cum uero

cum vero secunda vice, ~~aliquid extraxerit~~ dixerit
suas tesseras, numerabit versus portam. Si
vero quis perveniret ad numerum senarium
Pons ubi. ubi est pons, sub quo est anser soluit totidem
pro vectigali, quot soluit in principio ludi, suam
portionem deponens in monte. soluto pretio, seu
vectigali pontis, ne aquis mergatur, pergit
ad locum ubi est numerus duodecimus. Si quis
vero pervenerit ad numerum trigesimum primum
ubi est puteus, in quo insidet anser, ibi ma-
nere debet, donec aliquis miseratus illius in
eius locum sorte succedat; et soluere debet tantam
portionem, quantam in principio ludi soluerat.

Ludos privatos differentie. Ad quia in aliquibus locis utantur quibusdam
anseribus ad ludendum diversis ab his, de quibus
loquuti sumus, non abre est declarare nonnul-
la, que animadversa fuere in illis. in quibusdam
vero locis servatur hoc ut mors ponatur in
numero. 42. cum in illo numero ponatur
at apud nos labirintus. pariter et in numero
58. alibi ponunt diabolum, apud nos vero
ponitur mors. in quo loco, qui fuerit eiectus,
non amplius ludit, sed soluit portionem
ordinariam in monte pecuniam à principio ludi
depositam. sed si ibi erit mors servatur ut in
alijs; et ex his regulis universalibus et parti-
cularibus poterit quis regulari cuncta, que in alio
ludo anseris invenirentur essent ab alijs addita, aut ablata.

C&S
©Collezione
Ciompi&Seville

Ludus anseris iste, qui à nobiliori subiecto noiatus est nempe ab ansere, quę inter illa balaustia pluribus in locis conspiciuntur, in primis video in tredecim locis conspici, nec quidem temere habent in illis locis locum, qa cum ludus iste sit directus ad uiridarium anseris, ad quem peruenitur per septem nouenarios numeros, qui faciunt annum climatericum, in quo uiridario sunt anseres comedentes, et bibentes, et se emergentes, et in piscina illic existente. consulto aut sunt positę anseres in tredecim locis, nempe in singu- lis nouenarijs, qui efficiunt sexagesimus tertiu numeru. sed numerus nouem constat ex quin- que et quatuor, ~~idcirco~~ idcirco non tm̃ in septe nouenarijs ponitur, uerum et in singulis qui- narijs, et quaternarijs, nempe in .5. 9. 14. 18. 23. 27. 32. 36. 41. 45. 50. 54. 59. 63.

Ludorum priuatorum differentię.

Ludus Puluerís uulgo il gioco dalla pol- uere.

Gioco dalle Cirelle.

Ludoru puerilium differentię.

Gioco del castelletto. credo esse ludu antiquum puerorum, qui fiebat ex nucibus, ~~hodie~~ non tm̃ fit ex nucibus, sed et ex pirenis malorum persicorum. hoc pacto faciunt. hic acervos singulorum quatuor pirenibus, uel nucibus constantes, dispositorum hoc modo, ut tria iacea- in terra adinstar trianguli, in cuius medio supra insidet quartus fructus et tunc singuli sunt quadrilateri, qui dnr castelletti, quasi parua castra.

C&S ©Collezione Ciompi&Seville

Ulisse Aldrovandis (1585?) (Bologna, Biblioteca Universitaria, Ms. Aldrovandi 21, Miscellanea vol. II, S. 25-30 in "De Ludis tum publicis, tum priuatis methodus")

"Ludus Anseris u(v)ulgò il gioco dall'occa, mihi u(v)isus est hoc loci inter ludos tesserarum, seu talorum describere, cum in eo utamur tesseris duabus, qui quidem ludus quamu(v)is duabus utatur tesseris, ingeniosus t[ame]n est quoad eius inu(v)entorem, sed in sola fortuna, et sorte consistit nec illicitus, sed iucundus, et u(v)oluptate causa inu(v)entus. in primis quidem serie oportet, qui u(v)ult hoc ludo uti quod assumendæ sunt duæ tesseræ punctis signatæ ab omni latere, postea exporrectis digitis in micatione conspicitur, ad quem ultimus peru(v)enit numerus, debet ille primo tesseras iaculare in tabulam, et deponere pretium, et numos, quos constituere u(v)olunt. in primis ergo eijicit duas tesseras. deinde numeratur qui factus est ex duabus tesseris. numerus aut[em] in alueo huius ludi incipit ab uno usquæ ad sexagesimum tertium, et hic numerus totus ordinatur circumcirca successiu(v)e in duabus spiris cocleatim peru(v)eniens ad portam u(v)iridarij ubi est numerus climatericus sexagesimus tertius, et singuli numeri intercluti sunt inter duo balaustra seu columnas. qui u(v)ero incipit, enumerat puncta quæ sunt iacta in duabus tesseris, et supra illum numerum ponit signum suum, u(v)el monetam, u(v)el quid aliud, ab alijs differens, ut cognosci possit, ne fiat confusio, et postea adu(v)ersarius, siu(v)e adu(v)ersarij alternatim procedent.

2.° [Marginalia] Anser in singulis . 9. collocatur.
sed cum hic ludus constet ex numeris à primo usque ad sexagesimum tertium, est diu(v)isus per nou(v)em, et qui eijcit nou(v)em, (quod dupliciter fieri pot[est] in duabus tesseris ut puta ex tribus et sex; et ex quatuor et quinque) et cum nullus ludentium sistere possit in primo ictu supra numerum nonum, ubi est anser, quia primo ictu ingredi posset ad u(v)iridarium anseris, et u(v)incere omnia; propterea, ut huic consulerent, ne tam citò peru(v)enire possint ad portam, qui iactans tesseras facit numerum nonum per tres, et six,
accedit statim ad numerum u(v)iginti sex, ubi sunt depictæ tesseræ duæ notatæ cum numero tria, et six, et illic sistit. qui u(v)ero iaculatur in tesseris quinque, et quatuor statim portat suum signum, seu numum ad quinquaginta tria, ubi signatæ sunt duæ tesseræ cum quinque, et quatuor.

3.° [Marginalia] Caupona ubi.
Non ita facile ingreditur hoc u(v)iridarium ob multa impedimenta, quæ ludentibus sese offerunt. et in primis quidem est numerus decimus nonus, ubi est caupona, in quam caupona si quis ludens ingrediatur, ultra illud quod ipse in principio ludi deposuit, totidem et[iam] deponere debet s[ecundu]m pacta ludentium; et illic tandiu manet, donec quilibet una u(v)ice t[antu]m suas iaculatus fuerit tesseras, nisi forte aliquis ludens ad eundem locus peru(v)eniret, quia tunc ex capone [sic] qui

primus erat in caupona, reu(v)ertitur ad locum illius qui eum extraxit, ut puta si ille, qui extraxit in cauponam existe[ntem], fuisset in numero octau(v)o, in eundem numerum ibit, ille qui erat in caupona.

4.° Si quis u(v)ero in iactu tesserar[um] faceret numerum, in quo esset anser non pot[est] ibi sistere, idcirco iterum numerus extractus numeratur, et si forte fortuna (p[er] numerum tesserar[um]: cancellato) p[er]u(v)eniat ad numerum, ubi sit anser, item numerare oportet numerum extractum toties quo ait inu(v)eniet locum, seu numerum ubi non sit anser et illic sistere. Exempli causa si quis esset in numero quaternario, et iecisset (quatuor: cancellato) quinque, iret ad nou(v)em, sed quia ibi est anser, oportet ire per illum quinarium ad decimum quartum, et quia ibi est anser, ideires item numerare oportet illum quinarium numerum, et ita ibit ad decimum nonum. sed quia decimus iste nonus est ca[u]pona [sic], in quia necesse esset sistere donec qui[libet] una u(v)ice tesseras iecisset, ut supra dictu est, nisi ab alio extractus esset s[ecundu]m conditionem superiorem, propterea quidem ut fugiant cauponam ita agunt. cum peru(v)enerunt ad decimum quartum numerum duplicant quinarium, ubi est anser secundus, et (cum: cancellato) sic peru(v)enit usque ad u(v)igesimum quartum, ubi nullus est anser. et in hoc duplici modo servare oportet conditionem inter eos pactam.

5.° Labirinthus ubi.

Si ludens peru(v)enerit ad numerum quadragesimum s[ecundu]m, ubi est labirinthus, solu(v)it, et deponit item totidem, quot in principio ludi deposuit.

6.° Mantica, seu valisia ubi.

Si quis postmodum peru(v)enerit ad quinquagesimum s[ecundu]m, ubi est mantica, seu u(v)alisia dicta, (unde fortasse natum est prou(v)erbiu[m] illud, tu sei in valisa) ibi sistis. Hic locus appellatur et[iam] carcer. et ibi manet miser ludens illic firmatus, done(c) alter ludentium sorte in eius locum succedat, reijciens eum in numerum, et locum suum.

[Marginalia] Mors ubi

præter id, qui peru(v)enit ad numerum .58. ubi est mors, solu(v)it ordinarium partum, ut in principio ludi solu(v)erat, et perdit totum illum numerum, denuo incipiens à capite.

præter id si quis esset aliquo numero, et idem numerus iactus sit ab alio factus ille, qui fecit eundem numerum, ingreditur in locum ubi erat alter, et ille qui eiectus est, retrogredibur in illum locum, ubi erat ille qui eum eiecerat.

multi sunt, qui hanc consuetudinem sequuntur, quod qui expulsus est ex suo numero, debet solu(v)ere aliquid, et illud, quod solu(v)it, u(v)el solu(v)it ei, qui in suum locum succedit, u(v)el ponit supra montem, ubi sunt omnes pecuniæ. et quæ deposita sunt in monte lucrabitur ille, qui primo ingreditur u(v)iridanium, ubi est numerus 63.

quoniam qui u(v)adit ad dictum numerum finit ludum. et item postea incipitur ludus ab illomet qui u(v)icit, et qu[libet] ludentium item portionem suam inter sese conu(v)entam deponere debet. et qui transgredietur numerum .63. reu(v)ertitur successiu(v)e retro, et si peru(v)eniet in reditu ubi sit anser, item per totidem numeros, quot extrasit, retro redibit donec inu(v)eniat locum ubi non sit anser. cum u(v)ero secunda u(v)ice, eiecerit suas tesseras, numerabit u(v)ersus portam.

[Marginalia] Pons ubi.

si u(v)ero quis peru(v)eniret ad numerum senarium ubi est pons, sub quo est anser solu(v)it totidem pro u(v)ectigali, quot solu(v)it in principio ludi, sua portionem deponens in monte.

soluto pretio, seu u(v)ectigali pontis, ne aquis imergatur, preit ad locum ubi est numerus duodecimus. si quis u(v)ero peru(v)enerit ad numerum trigesimum primum ubi est puteus, in quo insidet anser, ibi manere debet, donec aliquis misertus illius in eius locum sorte succedat; et solu(v)ere debet tantam portionem, quantum in principio ludi solu(v)erat.

Sed quia in aliquibus locis utuntur quibusdam anseribus ad lubitum, diu(v)ersis ab his, de quibus loquuti sumus, non ab re est declarare nonnulla, quæ animadu(v)ersa fuere in illis. in quibusdam u(v)ero locis seru(v)atur hoc ut mors ponatur in numero . 42. cum in illo numero ponatur apud nos labirintus. pariter et[iam] in numero 58. alibi ponunt Diabolum, apud nos u(v)ero ponitur mors. in quo loco, qui fuerit eiectus, non amplius ludit, sed solu(v)it portionem ordinariam in monte pecuniam à principio ludi depositam. sed si ibi erit mors seru(v)atur ut in alijs; et ex his regulis uniu(v)ersalibus et particularibus poterit qui[libet] regulari cuncta, quæ in alio ludo anseris recenter essent alijs addita, aut ablata.

Ludus anseris iste, qui a nobiliori subiecto noiatus (no[m]i[n]atus?) est nempe ab ansere, quæ inter illa balaustra pluribus in locis conspiciuntur, in primis u(v)ideo in tredecim locis conspici, nec quidem temere habent in illis locis locum; qua cum ludus iste sit directus ad u(v)iridarium anserum, ad quem peru(v)enitur per septem nou(v)enarios numeros, qui faciunt annum climatericum, in quo u(v)iridario sunt anseres comedentes et bibentes, et se emergentes et in piscina illic existente. consultò aut[em] sunt positæ anseres in tredecim locis, nempe in singulis nou(v)enarijs, qui p[er]ficiunt sexagesimum tertium numerum. sed numerus nou(v)em constat ex quinque et quatuor, idcirco non t[antum]n in septem nou(v)enarijs ponitur, u(v)erum et[iam] in singulis quinarijs, et quaternarijs, nempe in .5. 9. 14. 18. 23. 27. 32. 36. 41. 45. 50. 54. 59. 63.”